

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЧОРНОГО ГУМОРУ В НІМЕЦЬКИХ ГАЗЕТНИХ ОГолоШЕННЯХ ПРО СМЕРТЬ

VERBALIZATION OF BLACK HUMOUR IN GERMAN NEWSPAPER ANNOUNCEMENTS ABOUT DEATH

Лазебна О.А.,

orcid.org/0000-0002-0212-4993

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Як і чому люди використовують гумор у німецьких оголошеннях про смерть? Щоб збагнути це, ми розглядаємо гумор як складний когнітивний та емоційний конструкт, як моральну віддушину з цілющими властивостями, що позитивно впливає на особистість, підтримує у важкі хвилини життя, забезпечує механізм боротьби зі стресовими факторами. Використовуючи гумор, люди в комічній формі викривають недоліки людського характеру чи суспільства, оговтуються від потрясіння. Представлене дослідження присвячено комплексному вивченню вербалізації чорного гумору в німецьких газетних оголошеннях про смерть. Актуальність обраної теми наукової розвідки зумовлена, з одного боку, її зорієнтованістю на комплексне вивчення природи гумору та комізму в руслі антропоцентричної наукової парадигми, а з іншого – недостатністю вивчення вербалізації чорного гумору в таких типах тексту, як оголошення про смерть людини, на матеріалі сучасної німецької мови. Методологічним підґрунтям наукової праці є інтегративний антропоорієнтований підхід до мови як засобу пізнання і комунікації. Джерелом даних для аналітичної частини наукової розвідки слугує корпус автентичного матеріалу, представлений у праці К. Шпранг та М. Ньольке «Eine tapfere Leber hat aufgehört zu arbeiten. Ungewöhnliche Todesanzeigen». У роботі проаналізовано лише такі типи оголошень про смерть, як: приватні оголошення-новини про смерть людини (зазвичай із подробицями поховання) та оголошення-подяки близьким за підтримку під час поховання і слова співчуття. Оголошення про смерть є особливим типом тексту з особливим ступенем стислості, функціонально організованим повідомленням у чорній рамці, детермінованим метою та завданням цього виду тексту. Встановлено, що чорний гумор викликає контрастні сильні емоції, як позитивні, так і негативні водночас, притягує і в той самий час відштовхує.

Ключові слова: гумор, чорний гумор, комічне, комізм, гумористичний ефект, оголошення про смерть.

How and why do people use humour in German announcements about death? To understand this, we consider humour as a complex cognitive and emotional construct, as a moral vent with healing properties which has a positive effect on the personality, supports in difficult moments of life, providing a mechanism for coping with stressors. Using humour, people expose in a comic way the shortcomings of human character or society, recover from the shock. The presented study is devoted to a comprehensive study of the verbalization of black humor in German announcement about death. Relevance of the research is defined, on the one hand, by the general trend of the modern linguistic studies to understand the nature of humour in different languages, on the other hand – by the urgent need to theoretically interpret the black humour as a multifaceted phenomenon in compliance with anthropocentric scientific paradigm based on the modern German language. The methodological basis of the article is an integrative anthropocentric approach to language. The scientific article is based on the corpus of authentic material represented in the work of K. Sprang and M. Nöllke «Eine tapfere Leber hat aufgehört zu arbeiten. Ungewöhnliche Todesanzeigen» which provides data for the analytical part of the given research. The paper analyzes only the following types of death announcements: private announcements-news about a person's death (usually with details of the burial) and announcements-thanks to relatives for their support during the burial and words of condolence. The death announcement is a special type of text with a special degree of brevity, a functionally organized message in a black frame, determined by the purpose and task of this type of text. It is to be noted that black humor causes contrasting strong emotions, both positive and negative at the same time, attracts and repels at the same time.

Key words: humour, black humour, joke, comic, comedy, humorous effect, announcements about death.

Постановка проблеми. Людина як носій психофізичних особливостей з екзистенційними потребами в процесі взаємодії з навколишнім світом для проходження часом пекельних стежок життя вдається до гумору як певного інструментарію емоційно-психологічного захисту задля збереження свого психічного здоров'я. Адже гумор як моральна віддушину з лікувальними властивостями має позитивний вплив на особистість, підтримує у важкі моменти життя, покли-

каний розрадити, розважити й покепкувати з негативних життєвих явищ чи викрити комічним способом вади людського характеру або суспільства в цілому. Фізична смерть близької людини є тяжким психологічним потрясінням для будь-кого, з чим неабияк важко впоратись, і, щоб оговтатись від шоку, не дарма, люди вдаються до використання сильного антидоту проти горя та знемоги, тобто до чорного гумору, елементи якого, як не дивно, наявні навіть в таких

«серйозних» типах тексту, як оголошення про смерть людини.

Актуальність дослідження зумовлено, з одного боку, загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення розуміння природи гумору та комізму в різних мовах, з іншого – нагальною потребою теоретичного осмислення чорного гумору в руслі антропоцентричної наукової парадигми на матеріалі сучасної німецької мови.

Мета представленої розвідки полягає у теоретичному предметно-поняттєвому обґрунтуванні природи чорного гумору, елементи якого дібрано з текстів німецьких оголошень про смерть.

Наукова розвідка ґрунтується на корпусі автентичного матеріалу, представленого у праці К. Шпранг та М. Ньольке *“Eine tapfere Leber hat aufgehört zu arbeiten. Ungewöhnliche Todesanzeigen”*, що слугує джерелом даних для аналітичної частини представленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення гумору та чорного гумору зокрема в різні періоди розглядали у працях такі українські та зарубіжні дослідники: С. Аттардо, С. М. Бассай, Л. Р. Безугла, А. Бергсон, С. Ю. Вапіров, О. О. Гарачковська, А. Дьорнер, Р. Ескарпі, А. Капітцка, Х. Коттгофф, Т. Ліппс, Г. Мюллер, В. Раскін, В. О. Самохіна, М. Хегер, З. Фройд та ін. Проте аналіз наявних досліджень свідчить про фрагментарність вивчення чорного гумору в німецькій когнітивній мовній картині світу та відсутність його цілісного опису саме на матеріалі оголошень про смерть, оскільки репрезентацію чорного гумору у вказаному текстовому матеріалі дотепер не було реалізовано, що й зумовлює актуальність представленого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оголошення про смерть є традиційною рубрикою будь-якої німецької газети. Їх призначення та сутність полягає у відкритому інформуванні громадськості (родичів, друзів, колег, інституцій тощо) про смерть людини. Як слушно зазначає дослідниця Е. М. Еккрамер [5, с. 10], сповіщення про смерть – це тип тексту, який є легко доступним, а відтак, створення репрезентативного корпусу не викликає труднощів.

Оголошення про смерть є особливим типом тексту з особливим ступенем стислості, функціонально організованим повідомленням у чорній рамці, детермінованим метою та завданням цього виду тексту.

Варто зауважити, що у представленій науковій розвідці аналізувались лише такі типи оголошень про смерть, як: приватні оголошення-новини

про смерть людини (зазвичай із подробицями поховання) та оголошення-подяки близьким за підтримку під час поховання і слова співчуття. Інституційні оголошення та оголошення про висловлення співчуття після поховання нами не розглядалися з огляду на те, що нами апріорі було передбачено відсутність в цих типах тексту комічної інформації та гумористичного колориту.

Перш ніж перейти до експлікації в аналізованих текстах комічної інформації з елементами чорного гумору, варто зупинитись на трактуванні та уточненні самого поняття «чорний гумор» у наукових розвідках українських та зарубіжних вчених. Так що ж таке «чорний гумор»?

Погоджуємось із твердженням, що «гумор, як багатоаспектний та міждисциплінарний психологічно та соціально релевантний когнітивний феномен, формується у філогенезі людини і виховується в онтогенезі в умовах динамічного соціального середовища, задовольняючи вроджені та набуті потреби індивіда» [8, с. 3].

Німецький вчений В. Віккі розуміє гумор як «когнітивну компетенцію, що пов'язана з емоційною реакцією, так і як всюдисущий соціальний феномен, що супроводжує людину в її розвитку з раннього дитинства й до похилого віку» [12, с. 173]. Цей опис можна віднести й до тлумачення поняття чорного гумору, однак він відрізняється від звичайного гумору лише тематичною палітрою.

Як зауважує С. Ю. Вапіров, «чорний гумор» – це інтернаціональне літературне явище, для якого характерне злиття засобів комічного та трагічного. На відміну від традиційного поняття гумору як добродушного висміювання деяких рис характеру героїв чи зображуваної дійсності з метою виправлення недосконалості, комізму «чорного гумору» притаманне глобальне висміювання, спрямоване на людину, алогізм її буття, дурнуваті огріхи та помилки» [1, с. 41]. М. Хегер додає, що комізм чорного гумору призводить до втішного шоку, від якого може послідувати обурення [7, с. 16].

Чорний гумор викликає подив, адже апелює до використання табуйованих тем, як-от: смерть, вбивство, каліцтво, хвороби тощо, й орієнтований на порушення традиційних цінностей сприйняття дійсності, викликає контрастні сильні емоції, як позитивні, так і негативні водночас, притягує і в той самий час відштовхує. Недаремно З. Фройд [6, с. 149] назвав цей вид гумору «шибеницьким», проілюструвавши короткий жарт, де шахрай, якого в понеділок ведуть на екзекуцію, промовляє такі слова: «Ну, цей тиждень добре

розпочинається» (*Der Spitzbube, der am Montag zur Exekution geführt wird, äußert: «Na, diese Woche fängt gut an»*). Учений справедливо додає, що «цей вид величності гумору виникає тоді безпомилково у випадках, в яких наше захоплення не знаходить перешкод в обставинах гумористичної особи», відтак «збережене співчуття є одним із найчастотніших джерел гумористичного задоволення» [6, с. 150].

Так, колориту чорного гумору набуває оприлюднена інформація про те, що радіостанція *Radio Galaxy* німецького міста Ашаффенбург у 2011 році оголосила конкурс на «найкрутіші» останні слова перед смертю під назвою «Виграй своє власне поховання». Переможцем найкрутішої відповіді радіостанція, за підтримки Інституту ритуальних послуг Еріха Крауса молодшого «*Seriös & Zuverlässig*», що в перекладі з німецької означає «Серйозно та надійно», дарувала страхування на випадок смерті у розмірі 3 тис. євро. Як зазначає мовник [11], з початку конкурсної пропозиції надійшло майже 800 відповідей, і попри те, що у дзвінках деякі слухачі все ж висловлювали своє невдоволення, позитивних реакцій було однозначно більше. Наведемо приклад оголошення цього конкурсу [10, с. 96], який було оприлюднено у газеті серед інших оголошень про смерть:

Рисунок 1

Примітним є той факт, що переможцем стала 43-річна жителька Шаафгайму К. Зіверт, яка, натхненна баладою Гете «Вільшаний король», написала такі свої «останні» рядки життя:

Wer kriecht so spät durch Kraut und Rüben... es ist die Kathy... sie will nach drüben... gehetzt von Arbeit... Erfolg und Pein... kreucht sie mit letzter Kraft nun rein.

Цікаво, що на перемогу своєї матері її син відреагував з усмішкою, що завдяки страхуванню на випадок смерті йому принаймні не доведеться турбуватися про це пізніше [9].

Варто зазначити, що це був не єдиний такий

конкурс, тому що у 2009 році австрійською радіостанцією міста Грац було проведено аналогічний конкурс, учасниками якої стали 1475 осіб з Австрії та Німеччини, а виграв у ньому 25-річний юнак. Це наводить на думку, що німці можуть легше сприймати табуйовану тему смерті.

Зазвичай в оголошеннях про смерть виокремлюють вербальну і невербальну частини, що створює певну єдність візуально-сислової композиції. Так, у представленому нижче оголошенні [10, с. 146] (див. рис. 2) фіксуємо текст із зображенням й спостерігаємо при цьому комічний ефект чорного гумору, позаяк пуантом слугує речення *Nun krähte er zum letzten Mal*, що в перекладі з німецької означає *Тепер закукурікав він востаннє*. Певним потенціалом для створення комічного ефекту у представленому оголошенні виявилось прізвище померлого *Gallus* та зображення півня. Можна подумати, до чого тут зображення півня в оголошенні про смерть людини? Комізм пояснюється саме походженням прізвища покійного. Якщо прослідкувати етимологію прізвища *Gallus*, то виявляється, що *gallus* в перекладі з латинської означає «півень» [4].

Рисунок 2

Фіксуємо в оголошеннях про смерть й комічні прізвиська померлих. Так, М. Я. Наливайко дефінує прізвиська як «неофіційне йменування, яке дають номінатори особі чи колективові людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і своєю роллю між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації». Дослідниця справедливо зауважує, що «прізвиськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість» [2, с. 340].

У наведеному далі прикладі (див. рис. 3) комізм посилюється використанням сленгово-жаргонного прізвиська копроректального типу *Kackarsch* під прізвищем померлого.

Спостерігаємо також (див. рис. 4) [10, с. 142] стилістичний прийом художнього паралелізму, де за основу чорного гумору береться ігровий ком-

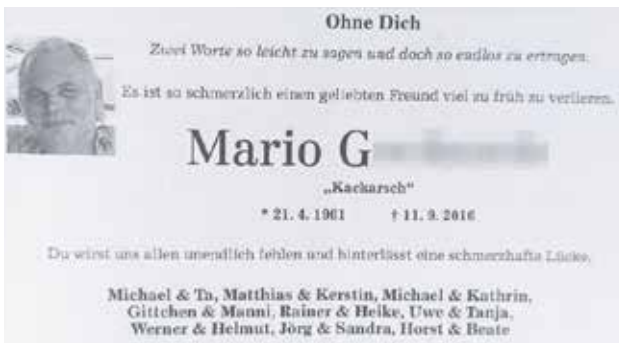

Рисунок 3

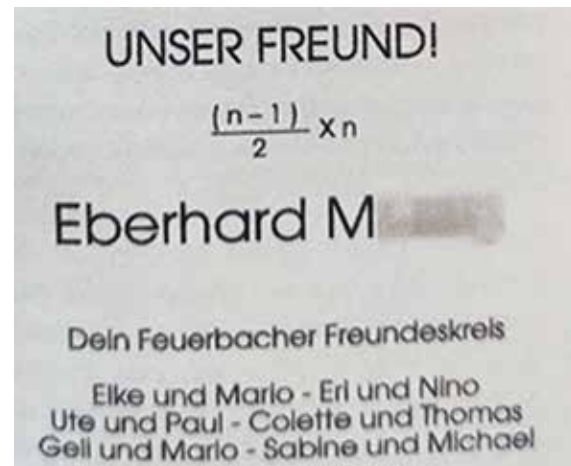

Рисунок 5

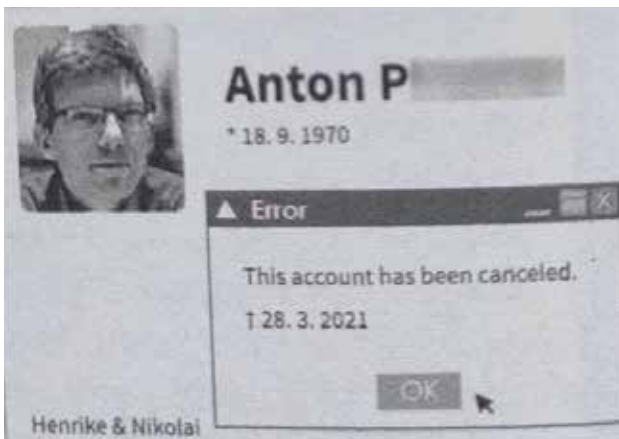

Рисунок 4

понент «перенесення в онлайн-світ». Дату смерті чоловіка, який, імовірно, був програмістом чи інформатиком, в оголошенні представлено датою видалення облікового запису. Фіксуємо тут несподіваність, що слугує повсякчас основним чинником комічного ефекту.

Дивують комізмом оголошення зі створеними та конструйованими загадками, головоломками. Так, у представленому нижче сповіщенні [10, с. 207] зазначено дату народження чи смерті у вигляді математичної формули / рівняння (див. рис. 5). Вочевидь, померлий при житті був математиком. Можна припустити, що в окремих випадках замість прізвища померлого може бути вказано математичну формулу/число.

Оголошення про смерть [10, с. 147], являє собою певний ребус із комічним ефектом (див. рис. 6).

Не можна оминати увагою і те, що німці у своїх оголошеннях про смерть засвідчують притаманну їм віру у посмертне життя, видають смерть як подорож, мандрівку до потойбіччя, часто в гумористичній формі. Так, демонструємо оголошення [10, с. 36], в якому друзі дякують померлій і просять їхати обережно та сповістити їх, коли вона прибуде до місця призначення, бажають їй гарно провести час, начебто мова йде зов-

Рисунок 6

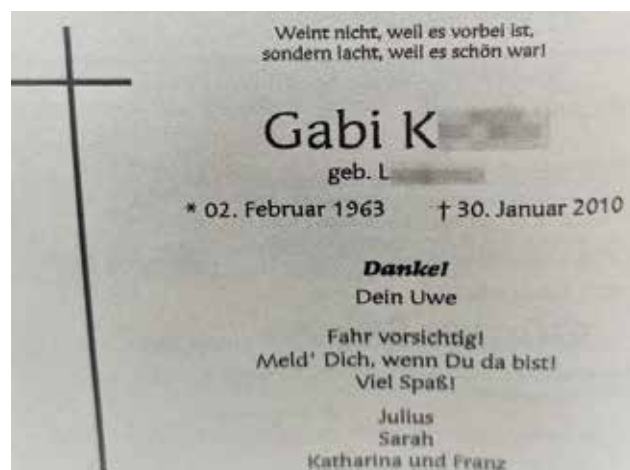

Рисунок 7

сім не про те, що людина відійшла у потойбіччя: (див. рис. 7).

Варто зауважити, що часто в рубриці оголошень про смерть зустрічаються подяки людям, які брали участь у траурних церемоніях, поховальних обрядах, допомагали померлому при житті. Нижче наведемо приклад [10, с. 136], де фіксуємо чорний комічний ефект обманутого очікування, поєднання непокєднуваного, адже з-поміж подяк окремим людям (лікаряю, сестрам, доглядальницям, психотерапевтці, адвокатці тощо), висловлюється «особлива» подяка й еліксиру життя – червоному вину:

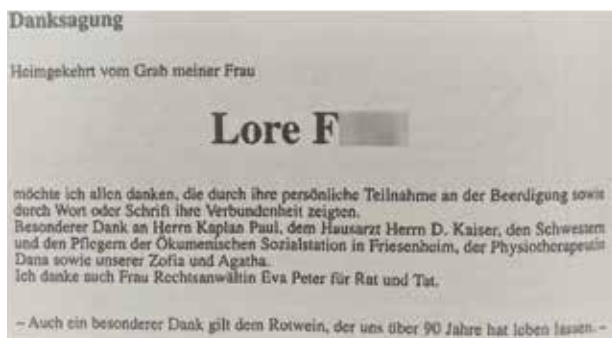

Рисунок 8

Комічний шок від чорного гумору викликає оголошення, в якому зазначено вже 1 нову» адресу покійного після слів «Я переїхав» [3]:

Рисунок 9

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Насамкінець, підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що експлікація комічної інформації з елементами чорного гумору в текстах німецьких оголошень про смерть підтвердила той факт, що чорний гумор викликає контрастні сильні емоції, як позитивні, так і негативні водночас, притягує і в той самий час відштовхує. Теоретико-практичне висвітлення природи чорного гумору, елементи якого дібрано з аналізованих текстів, та способів репрезентації категорії комічного дозволить узагальнити теоретичні напрацювання з проблеми вивчення гумору як багатоаспектного і міждисциплінарного когнітивного феномена та запропонувати нові шляхи її вирішення. Поглиблення зазначених у статті теоретичних постулатів дасть можливість ґрунтовно про-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вапіров С. Ю. Лінгвокогнітивні особливості «чорного гумору» в німецькому побутовому анекдоті. *Нова філологія*. 2014. № 66. С. 40–43.
2. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія сучасного села. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Випуск 56. Частина 1. С. 340–346.
3. Die Welt. URL: <https://www.welt.de/vermischtes/kurioses/article110148669>
4. Digitales Familiennamenwörterbuch Deutschlands. URL: https://www.namenforschung.net/dfd/woerterbuch/liste/?tx_dfd_names%5bname%5d=4173&tx_dfd_names%5baction%5d=show&tx_dfd_names%5bcontroller%5d=Names
5. Eckkrammer E. M. Die Todesanzeige als Spiegel kultureller Konventionen. Bonn : Romanistischer Verl. 1996. 183 S.
6. Freud S. Der Witz und seine Beziehung zum unbewussten. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1970.
7. Heger M. Die Auswirkungen schwarzen Humors auf mentale Fähigkeiten unter der Berücksichtigung der Theory of Mind und Empathie. Diplomarbeit. 2012. 116 S.
8. Lazebna O., Bezzubova O., Kotvytska V. & Bakhov I. Humour from a linguistic perspective: The problem of classification. *Revista EntreLinguas*, 8(esp.1).2022. e022014. <https://doi.org/10.29051/el.v8iesp.1.16925>
9. Radioszene. URL: <https://www.radioszene.de/22021/radio-spiel-%E2%80%99Egwinne-deine-eigene-beerdigung%E2%80%9C-gewinnerin-steht-fest.html>
10. Sprang Ch., Nöllke M. Eine tapfere Leber hat aufgehört zu arbeiten. Ungewöhnliche Todesanzeigen. Verlag Kiepenheuer & Witsch. 2. Aufl. 2022. 270 S.
11. Stern. URL: <https://www.stern.de/gesellschaft/umstrittene-radiowerbung-in-aschaffenburg-gewinne-deine-eigene-beerdigung--3669520.html>
12. Wicki W. Humor und Entwicklung: Eine kritische Übersicht. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*. 2000. 32. pp. 173–185.